

زنانِ زمینی غیر مریخی

درباره زنانی از ادبیات و هنر ایران که صرفاً «پشت» مردان موفق خود نایستادند، بلکه در «کنار» آنها فردیت خود را به نمایش گذاشتند

صابر محمدی: یکی از آزردهنده‌ترین کلیشه‌های جنسیتی در همه این سال‌ها، از قضایکی از محبوب‌ترین آنها هم بوده است؛ این باور که «پشت هر مرد موفق یک زن ایستاده است». بار عاطفی مضاعف این گزاره البته سبب شده، کم‌تر به وجوه جنسیتی آن دقت کنیم، چنان‌که سرسخت‌ترین فعال‌های حقوق زنان که مورا از ماست لغزش‌های زبانی در این رابطه بیرون می‌کشند و بحق، اصطلاحات زشتی چون «خاله‌زنک» و امثالهم را بر نمی‌تابند، چشم‌بر این سهل‌انگاری می‌بندند و هیچ درباره‌زنی که «پشت» مرد ایستاده هر چند سبب‌ساز موفقیت او شده است، سخن نمی‌گویند.

بدیهی است که باید زنانی را که مردها را به موفقیت رهنمون کرده‌اند ستایش کرد، چنان‌که باید به ستایش مردانی هم پرداخت که راه را برای موفقیت شریک زندگی‌شان فراهم آورده‌اند. اما چرایی را «پشت» آن دیگری قرار داده‌ایم و حتی وقتی می‌خواهیم ستایش کنیم، ملاحظه‌ای در باب صیانت از منزلت او نداریم؟

امروز در ایران جمعه، رفتار دیگری با این کلیشه مسلط در پیش گرفته‌ایم. سراغ زنانی اغلب از هنر و ادبیات ایران رفته‌ایم که «پشت» مردان زندگی [در اینجا همسران] قرار نگرفته‌اند و زیر «سایه» آنها نمانده‌اند، بلکه در کنار آنها و با هویتی مستقل از آنان، در مسیری که در پیش گرفته‌اند به موفقیت دست پیدا کرده‌اند و امروز اگر از آنها حرف می‌زنیم، شناختن، متوسل بواسطه نسبت شناسنامه‌ای‌شان با همسران‌شان نیست.

شاید بگویید تقویت این طبقه‌بندی، خود مبتنی بر نگاهی جنسیتی به مقوله ادبیات و هنر است و بهتر است تفاوتی را در این میان قائل نشویم، اما اجازه بدهید این نگاه انحرافی و درحالی‌خوش‌بینانه زیادی‌ایده‌آل‌گرا را به کناری بگذاریم و واقعیت‌های موجود را ببینیم. اقتضائات رسانه‌ای ما ایجاب می‌کند، از اینها فراتر برویم و به جای آرزوها، به بررسی واقعیت‌ها بپردازیم. واقعیت این است که زنان برای تجهیز به فردیت‌های متعین خود، سختی‌های فراوانی را متحمل شده‌اند. فهرست‌شان طولیل است؛ ما اینجا به چند نفرشان پرداخته‌ایم.

* در صفحات پیش رو همان‌طور که خواهید خواند

از لی‌لی گلستان خواسته‌ایم درباره یکی از این موارد، مادرش فخری تقوی شیرازی، و شیوه کسب استقلالش از همسرش ابراهیم گلستان حرف بزنند. گفت و گویا او که خود در کنار همسرش زنده‌یاد نعمت حقیقی که سینماگری برجسته بود به هویتی مستقل دست یافت، منحصر به فخری خانم نیست. او از دیگر زنان مشابه نیز سخن گفته است. همچنین لاله تقیان و مریم حسینیان، به‌عنوان دو نویسنده از دو نسل متفاوت و به‌عنوان همسران دو نویسنده از دو نسل مختلف نیز درباره موضوع مورد بررسی مانوشته‌اند و ابراهیم افشار از چند زن تأثیرگذار تاریخ معاصر ایران نوشته است.